

СИСТЕМНЕ МИСЛЕННЯ ТА СТРУКТУРНИЙ МЕТОД – ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ТА СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКА «ІСТОРІЯ І МЕДИЦИНА УКРАЇНИ»

Обґрунтовується необхідність формування та розвитку системного мислення для подолання відчуженості суб'єктів навчально-виховного процесу один від одного та результатів їхньої діяльності. Системне мислення розглядається як особливий спосіб дослідницької процедури, своєрідний рух думки людини, що поєднує в певній послідовності та співвідношенні різні типи мислення. Філоменологічність (любов людини до життя) визначається як системний принцип, фіксоване відношення, що реалізується у властивостях об'єкта. Системоутворюючий принцип дає змогу шукати елементи (історичні суб'єкти, об'єкти), в яких він реалізується, встановлювати зв'язки між елементами (учасниками історичного процесу) в певному відношенні, визначати властивості, розуміти мотиви діяльності/функціонування елементів, оцінювати результати, прогнозувати наслідки їх дій. Формуються основні критерії системного мислення. Найефективнішим методом формування системного мислення визнається структурний метод, сутність якого концентрується у контексті понятійної системи «річ – властивість – відношення». Основу структурного методу утворює виявлення структури як сукупності стосунків, інваріантних при деяких перетвореннях. Виявлення єдиних структурних закономірностей деякої множини об'єктів досягається не шляхом відкидання відмінностей цих об'єктів, а шляхом виведення відмінностей як конкретних варіантів єдиного системоутворюючого принципу (філоменологічного).

Ключові слова: людина, навчально-виховний процес, відчуження, системне мислення, система, системоутворюючий принцип, філоменологічність, структурний метод, структура, структурно-логічна схема.

Сучасний світ характеризується розірваністю зв'язків на всіх рівнях існування людини і світу, як наслідок, релятивізацією світогляду, цінностей, цілей людини, втратою сенсу життя. Це негативно впливає як на якість освіти та виховання, так і на рівень життєстійкості сучасної людини.

У філософії спроба онтологічного обґрунтування феномена втрати людиною сенсу своєї діяльності та життя здійснена в концепції К. Маркса, який для цього використовує «феномен відчуження». Представники франкфуртської школи соціальних досліджень (М. Хоркхаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромм) розглядали відчуження як властивість сучасної західноєвропейської цивілізації. На відміну від послідовників марксизму, екзистенціалісти (А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, Г. Марсель) тлумачать відчуження як атрибут стосунків людини з природою, першопочатковий стан людини. Персоналізм розглядає відчуження сучасної людини як наслідок індивідуалізму (Е. Муньє). Зазначимо, що нині філософська традиція акцентує на загальноантропологічному змісті цього феномена та його прояву в соціальній площині (З. Бауман, Р. Гейер, Г. Дебор, К. Касторіадис, А. Курелла, А. Шафф, В. Лях, К. Райда, В. Кізіма, Л. Левчук тощо).

Психологічна традиція зводить феномен відчуження до певних психологічних станів людини (аномія, нігілізм, егоїзм, безпорадність та ін.), які можна емпірично досліджувати. Ця операціоналізація мінімізувала можливість розроблення феномена відчуження, тому що теоретичне обґрунтування взаємного зв'язку операціоналізованих конструктів феномена залишилося за межами психології. Нині лише діяльнісно-сенсовий підхід Д.О. Леонтьєва та теорія життєстійкості С. Мадді розглядають відчуження як основу екзистенціального неврозу, що відкриває нові можливості в розробленні психологічної моделі відчуження як порушення в структурі взаємних відносин людини зі світом та втратою суб'єктом сенсу своєї діяльності і життя.

У педагогіці увага приділяється не стільки теоретичному осмисленню феномена відчуження, скільки пошуку шляхів його подолання. Так, напрацювання світової педагогіки (прогресивна педагогіка, Дж. Дьюї; критична, П. Фрейре, А. Жиру, Ж. Рансьєр; гендерна, Б. Хукс, К. Люк, Дж. Гор та ін.) акцентують на партикуляризмі навчальних предметів, рефлексивності освітніх практик, міждисциплінарності освіти, мінімізації дистанції між тими, хто навчає, і тими, хто навчається, проблематизації навчального матеріалу, політкоректності суб'єктів навчально-виховного процесу. Саме ці методи сприяють зростанню усвідомленості учасників сфери освіти, зміцненню зв'язків між ними, як наслідок, подоланню відчуження у різних формах його прояву.

Вітчизняні педагоги-науковці (Г. Радчук, В. Бондар, В. Гайденко, І. Предборська, А. Іщенко, О. Разуменко, І. Марусечко тощо) критично переосмислюють методологічні пропозиції щодо подолання відчуженості в освіті, визнають необхідність релевантності навчальних курсів до інтересів та професійної спеціалізації учнів/студентів, урізноманітнення методів та технологій навчання, підвищення професіоналізму викладання [1, с. 166].

Особливе місце у вирішенні зазначеної проблеми займають ідеї подолання відчуженості людини шляхом залучення її до творчості (А. Іщенко, Т. Кулакова, І. Ільїн та ін.), розвитку критичного мислення (В. Бондар, К. Баханов, В. Береза, В. Буряк, Т. Воропай, Л. Киянко-Романюк, А. Тягло та ін.), формування системного мислення (Дж. О'Коннор, Я. Мак-Дермотт, З. Решетова, А. Уйомов, Л. Сагателова, М. Лазарєв, С. Алілуйко, Г. Московко, Е. Saaren, R. Namalainen та ін.) [2].

Незважаючи на те, що нині пропонується всяляка класифікація і типологія типів мислення (Ю. Громико, З. Решетова, І. Сичев, О. Сичев, С. Алілуйко та ін.), існування системного типу мислення не очевидне. Вза-

галі специфіка об'єкта мислення не визначає специфіку цього мислення. Кажучи про той або інший тип мислення, ми звертаємо увагу на здатності людини в тій або іншій області діяльності, сфері знань. Коли йдеться про математичне мислення, зважаємо на здатність будувати математичні моделі усього, з чим зустрічається людина, і досліджувати їх. У зв'язку з цим правомірним буде існування понять «інженерне мислення», якщо відображати здібність і прагнення людини до створення і перетворення предметів, «педагогічне мислення» як прагнення до виховання і соціалізації людей тощо.

Ймовірно, важливими в існуванні системного типу мислення є два моменти: визначення поняття «система», доказ/спростування змоги будь-який об'єкт розглядати як систему. Нині проблема визначення понять є чисто конвенціональною, оскільки різні визначення поняття «система» сповна обґрунтовані їх авторами і мають право на існування. Ми не поділяємо тільки ті визначення, які ототожнюють поняття системи з поняттям предмета взагалі, тому що в цьому разі немає змоги відрізнити систему від несистеми. Якщо розглядати будь-який об'єкт як систему, яка характеризується цілісністю, стійкістю зв'язків між елементами її структури тощо, то виникає небезпека поширення на наявні речі властивостей, якими вони не володіють, що призведе до серйозних помилок і наслідків.

Усім наявним визначенням поняття «система» притаманне використання категорій: «річ», «властивість», «відношення», «визначене», «невизначене», «довільне» в тій або іншій послідовності і зв'язку. У визначенні поняття «система» найбільш поширеним є визнання безлічі предметів не стартом, а фінішем дослідницької думки. По-друге, як система визначається деякий предмет, вихідним пунктом системної конструкції є не цей предмет, а системоутворюючий чинник, який визначається заздалегідь, ще до того, як цей конкретний об'єкт стає предметом вивчення. При цьому сам цей чинник не є системою. Тому системою буде той об'єкт/безліч об'єктів, в якому системоутворюючий чинник реалізується. Системоутворююче відношення дослідниками розуміється по-різному, наприклад, для Л. фон Берталанфі – це набір властивостей, що визначають відношення типу взаємодії, а для Д. Менделєєва – це порядок.

Ми не сумніваємося у значущості наявних типів мислення, але вважаємо, що лише у межах типології, заснованої на використанні категорій «річ», «властивість», «відношення», можна виявити специфіку системного мислення. Поділяючи переконання А. Уймова щодо ототожнення типу мислення з типом дослідницької процедури [3, с. 134], ми вважаємо, що тип мислення – це характер руху думки. У разі, коли визначається в об'єкті деяка властивість або відношення, тоді ми маємо справу з простим типом мислення («базисним мисленням»). Якщо людина визначає в об'єкті деякі властивості, то можна говорити про описовий/атрибутивний/дескрептивний типи мислення. Якщо ж встановлюємо відношення, тоді йдеться про конструктивний/реляційний тип мислення. Далі можна розрізнити предидируюче й інтерпретуюче мислення. У першому разі об'єкту приписується та або інша властивість чи відношення, у другому – властивість, відношення інтерпретуються/реалізується і в інших об'єктах.

При вирішенні яких-небудь завдань ми використовуємо різні типи мислення. Продуктивність мислення залежить як від послідовності їх використання, так і від співвідношення між ними, наприклад: визначаємо властивість речі (атрибутивний тип мислення), приєднуємо властивість до об'єкта (синтетичне мислення), знаходимо властивість у певній речі (аналітичне мислення), встановлюємо відношення (конструктивне/реляційне мислення), встановлюємо зв'язок властивості/відношення не лише з річчю, але і з іншими властивостями в інших об'єктах (інтерпретуючий тип мислення), «відкриваємо» властивість цілого (продуктивне/системне мислення). Важливо не стільки встановити відношення, скільки визначити їх функції і відповідно до них структурувати виявлені відношення загалом (об'єкти, процеси, явища тощо).

Люди використовують переважно один із типів мислення (атрибутивний або реляційний), що знижує продуктивність системного мислення. Системність мислення пов'язуємо з прагненням визначити і пізнати всю сукупність різних стосунків об'єкта/речі/явища/процесу, що вивчається, з іншими об'єктами. Це буде можливим, якщо розглядати кожен об'єкт як елемент іншого, кожен систему – як елемент ширшої системи. Як наслідок, мисляча людина має прагнути до узагальненої інформації, тобто до інформації про значення системних параметрів, яка гарантує стійкість і підвищує життєздатність людини.

Отже, основними критеріями системного/продуктивного мислення є: 1) уміння сконструювати систему; 2) високий рівень розвитку атрибутивного, реляційного, предидируючого, інтерпретуючого, аналітичного, синтетичного мислення; 3) концентрація на рішенні одного завдання різних типів мислення; 4) певне співвідношення між атрибутивним і реляційним мисленням; 5) необхідність розглядати реальну систему як багатомірне ціле; 6) пошук інформації узагальнюючого характеру.

Незважаючи на значний інтерес до цієї проблеми, досі залишаються порівняно слабо розробленими питання формування системного мислення на матеріалі як шкільних дисциплін, так і курсів вищої школи.

Формування системності мислення учнів в умовах загальноосвітньої школи через недостатню підготовку школярів спирається на зону найближчого розвитку, тому правомірно говорити про формування системних умінь, які націлюватимуть учня на пошук системної, узагальненої інформації в межах дисципліни, що вивчається. Проведений аналіз літератури і рефлексія власного досвіду роботи дали змогу сформулювати елементи системного мислення/системні уміння, формування яких можливе на базі ряду шкільних дисциплін, наприклад: «Історія України», «Всесвітня історія», «Людина і світ»; 1) засвоїти системоутворюючий принцип; 2) розпізнавати елементи системних об'єктів; 3) впізнавати системні об'єкти і відрізнити їх від

несистемних; 4) вибудувати ієрархічну структуру елементів, що взаємодіють між собою; 5) застосовувати системоутворюючий принцип у процесі побудови системи з елементів, що вивчаються; 6) уміти формулювати інтеграційні властивості системи; 7) уміти конструювати на основі заданих інтеграційних властивостей нову систему або розробляти і використовувати модель системи.

У процесі формування системного мислення учнів/студентів при вивченні курсу історії України доцільним, на наш погляд, буде використання системно-структурного методу, практична ефективність, високий рівень узагальнення і теоретична зрілість якого визначає його найефективнішим методом сучасного гуманітарного пізнання (З. Решетова, Н. Мулуд, С. Повторева).

Основу структурного методу утворює виявлення структури як сукупності стосунків, інваріантних при деяких перетвореннях. У такому трактуванні поняття структури характеризує не просто стійкий «скелет» якого-небудь об'єкта, а сукупність правил, за якими з одного об'єкта можна отримати другий, третій тощо шляхом перестановки його елементів і деяких інших симетричних перетворень. Структура поєднує конструкти, в яких основні відношення між їх елементами підпорядковуються зазначеним правилам відношень. Своєю чергою, за допомогою системи правил можна вивести всі можливі наслідки [4, с. 29]. Виявлення єдиних структурних закономірностей деякої множини об'єктів досягається тут не шляхом відкидання відмінностей цих об'єктів, а шляхом виведення відмінностей як конкретних варіантів єдиного системоутворюючого принципу.

Ми пов'язуємо цей системоутворюючий принцип із поняттям «Життя» та «Любов людини до життя». Життя – це елементарна структурна одиниця (в поняттях структурного методу), в якій представлена (структурована) однорідність свідомості і предмету. Ця однорідність не знаходиться в дійсності в першопочатковій однорідності, а представлена безліччю варіантів, конкретних форм, зміст, потенціал яких визначається цим єдиним системоутворюючим принципом. Усі ці конкретні варіанти єдиного системоутворюючого принципу перебувають у взаємовідносинах, а єдине не є абстрактним для себе, є лише в іншому. В цьому іншому воно є відношенням із собою і відношенням з іншими.

Ми зважаємо на розуміння людини як представника роду «Vivens» і виду «Людина Живуща» (Homo vivens). Тому мета діяльності людини визначається нами як життя. «Життя людини» пов'язуємо, по-перше, з апріорним недиференційованим потенціалом. Своєю чергою, цей потенціал змушує людину до активності, щоб розпізнати особливості отриманого свого потенціалу. Будь-яка діяльність має свої результати та наслідки, які тією чи іншою мірою сприяють не тільки розпізнанню, але й реалізації потенціалу, необхідного для збереження людини. Таким чином, кожна людина любить своє життя та прагне створити умови, в яких життєвий потенціал максимально актуалізується. Категорія, що відображає зв'язок мети і цінностей діяльності людини, називається нами «філоменологічність». «Любов до життя» (філоменологічність) акцентує на самоцінності Життя у всіх його проявах. Стійкість розвитку людини і суспільства розглядається нами у прямій залежності від міри реалізації людиною свого життєво необхідного потенціалу і рівня розвитку її філоменологічності.

Отже, в зазначеному контексті системоутворюючим чинником є любов до життя/філоменологічність [5], а саме: прагнення людини реалізувати апріорний потенціал, проявити зовні максимально все, що є усередині, щоб зовнішнє повністю збіглося з внутрішнім.

Суть структурного методу концентрується у контексті понятійної системи «річ – властивість – відношення». Цей метод є максимально ефективним, якщо у розмаїтті відношень встановлюються координаційні і субординаційні зв'язки, і це розмаїття розкриває фундаментальне відношення конкретної наукової галузі, навчального предмета, об'єкта тощо.

Алгоритм системно-структурного методу передбачає виконання таких процедур: 1) сформулювати системоутворююче відношення/принцип; 2) виділити первинну безліч об'єктів, в яких можна передбачати наявність єдиної структури; для мінливих об'єктів гуманістики це означає, перш за все, фіксацію їх у часі – обмеження об'єктами, що співіснують, і тимчасове відвернення від їх розвитку (вимога методологічного примату синхронії над діахронією; спочатку досліджувати синхронічні стосунки співіснування і безпосередньої взаємодії, а потім – історію, діахронічний розвиток); 3) розчленувати об'єкти на елементарні частини, в яких типові стосунки, що повторюються, зв'язують різні пари елементів; виявлення в кожному елементі істотних для цього відношення реляційних властивостей; 4) шукати елементи/факти, в яких реалізовувалися системоутворюючі відношення; 5) розкрити стосунки перетворення між сегментами, систематизувати їх і побудувати абстрактну структуру шляхом безпосереднього синтезування або формально-логічного і математичного моделювання, а потім вивести із структури всі теоретично можливі наслідки і перевірити їх на практиці; 6) об'єкти, в яких формується і функціонує системоутворююче відношення, і є системою.

Механізм цілісності структурного методу реалізується шляхом виділення зв'язків і відношень, що створюють специфіку цієї цілісності. Особливість цілісності визначається не тільки типологією зв'язків, але й способом координації та субординації елементів, їх ієрархічності. Все це передбачає глибоке/цілісне розуміння змісту тієї предметної області, в якій системне мислення реалізується.

У зв'язку з цим методика викладання курсу «Історія України» передбачає обов'язкове фокусування уваги викладача і виконання учнем/студентом таких завдань/елементів: 1) вивчення і конспектування інформації, яку виклав вчитель/викладач; 2) формування словника термінів по темі, що вивчається; 3) заповнення

хронологічно-подієвої таблиці за навчальним матеріалом; 4) складання коротких автобіографічних резюме історичних осіб цього періоду; 5) перегляд фотодокументів епохи, що вивчається; 6) ознайомлення з основними першоджерелами історичного періоду.

У підручнику «Історія і медицина України» [6] необхідний для засвоєння матеріал структурується у структурно-логічні блоки: 1) формулюється тема для вивчення; 2) пропонується орієнтований план вивчення теми; 3) пропонуються методично-бібліографічні рекомендації у вигляді широкого спектру літератури, джерел та інформаційних ресурсів, з урахуванням сучасних тенденцій бачення проблемних питань епохи-теми; 4) подається перелік ключових понять з їх визначенням, які відображають характерні особливості та вектори розвитку людини і суспільства в ту чи іншу епоху; 5) пропонується довідка про дослідників, які вивчали, вивчають певний історичний період та представляють його в ретроспективному зрізі; 6) зосереджено увагу студента на реєстрі найвідоміших пам'яток кожного періоду, що вивчається; 7) пропонується банк тестових завдань із відповідями, схемами, таблицями у наглядному та зручному для користування вигляді; 8) формулюються узагальнення до теми, викристалізовується та систематизується головне у вивченому матеріалі; 9) подається електронний варіант важливого та цікавого демонстративного матеріалу, що дає змогу відчувати дух епохи та закріпити знання щодо всього процесу історії та медицини України.

Структурний метод завдяки своїм пізнавальним засобам синтезує не тільки різні блоки інформації, але й якісно різні галузі наукових досліджень. Розроблено спеціальні механізми такого синтезу, що надає дослідженням характеру комплексності і міждисциплінарності. Завдяки структурному методу здійснюється пом'якшення (медіація) суперечностей між якісно відмінними предметами, оскільки відношення за своєю природою може бути абстраговане від субстрату предметної галузі. Це, своєю чергою, дає змогу ефективно використовувати порівняльний метод викладання та вивчення тематичного матеріалу з подальшою побудовою структурно-логічних таблиць, що є корисним для формування системного мислення і відповідних йому умінь і навичок.

Структурно-логічна таблиця – це модель, що відображає основний зміст об'єкта, процесу, явища, що вивчається, і є орієнтовною основою дій. Вона містить щодо конкретного інформаційного блоку ключові слова і фрази, які розташовані в певній логічній послідовності, відображаючи деяку цілісність. Вона є дидактичним засобом, який використовується для раціонального засвоєння інформації. Крім того, функції структурно-логічної схеми (гносеологічна, орієнтування, контролююча) переконливо доводять ефективність її використання в процесі формування системного мислення.

Наведемо приклад по темі: «Українська державність в 1917–1921 рр.».

Вивчення теми передбачає ознайомлення з причинами формування, діяльністю, результатами і наслідками політичних сил, які боролися за владу в Україні у 1917–1921 рр.: Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, Отаманщина, більшовики. Вивчена інформація дає учням/студентам змогу заповнити порівняльну структурно-логічну таблицю, акцентуючи на запропонованих учителем/викладачем аспектах: 1) визначення політичної сили, яка боролася за владу в Україні в 1917–1921 рр.; 2) дата, рік приходу до влади в Україні; 3) назва програмного документа політичної сили; 4) основні положення програмного документа політичної сили; 5) назва економічної політики, яку проводила та або інша політична сила – учасник революційних подій 1917–1921 рр.; 6) мета економічної політики; 7) методи боротьби за владу і реалізації економічної політики; 8) дії представників політичної сили для поліпшення умов життя, роботи, відпочинку українського народу; 9) дії для підвищення рівня освіти і культури представників українського народу; 10) результати діяльності політичної сили, яка боролася за владу в Україні в 1917–1921 рр.

По вертикалі розташовуються назви аспектів-критеріїв визначення якості діяльності політичних сил, які боролися за владу в Україні в 1917–1921 рр. (пункти 1–10), по горизонталі – назви політичних сил-учасниць Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, Отаманщина, більшовики). Системоутворюючий принцип (філоменологічний) дозволить не лише визначити властивості кожної політичної сили, встановити субординаційні відносини між ними, вивести загальну властивість/характеристику цілого об'єкта, але й оцінити результати діяльності в контексті створення умови для збереження і розвитку життєво необхідного потенціалу представників українського народу.

Вочевидь, такий метод передбачає глибоке вивчення програмного матеріалу, вміння оперувати великим об'ємом інформації, тому вважаємо за доцільне формувати в учнів/студентів уміння працювати у групах над вирішенням нестандартних, творчих завдань, задач із систематизації тематичного матеріалу.

Застосування системно-структурного методу в процесі написання підручника «Історія і медицина України» та викладання курсу «Історія України» дає змогу отримати такі результати: 1) інтегрований підручник сприяє створенню інноваційно-психологічного клімату; 2) активізує когнітивний, емоційно-оцінковий, учинково-креативний, спонтанно-духовний механізми довгострокової пам'яті учнів/студентів; 3) структурно-логічний метод фокусує увагу учнів/студентів на проблемах, створюючи поле для розвитку молодого людини, її критичного мислення, що дає змогу поступово переходити від окремого предмета, об'єкта до образного осягнення феноменів, актів буття, життя у їх діяльнісній матеріалізації; 4) сприяє своєрідному «оживленню» теоретичного матеріалу минулого, пов'язуючи історичну діяльність і медицину з цінністю життя; 5) розвиває не тільки емпіричну, теоретичну, проектну, але й трансцендентальну свідомість особистості, змушує «дивитись крізь факти», шукати причину події, мотив вибору, джерело перманентності

ситуації; 6) підтримує прагнення людини стати внутрішньо вільною у самоздійсненні, дає змогу подумки виходити за межі відомого, освоєного досвідом; 7) розвиває професійні вміння, навички, які ґрунтуються та зміцнюються клінічне мислення майбутнього медичного працівника; 8) сприяє зміцненню та розвитку життєстверджуючої світоглядної позиції на підставі активізації філоменологічності людини; 9) зміцнює цінність життя та філоменологічності в ієрархічній структурі цінностей, переконуючи учня/студента у значущості цінності Життя та прагненні зберегти, розвинути життєвий потенціал для всіх поколінь українців як у минулому, так і в сьогоденні.

Використана література:

1. Гайденко В., Предборська І. Відчуження знання як проблема філософії освіти: теорії, практики, парадокси, політики та перспективи / В. Гайденко, І. Предборська // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 159–166.
2. Сычев И. А. Формирование системного мышления в обучении средствами информационно-коммуникационных технологий [Текст]: монография / И. А. Сычев, О. А. Сычев. – Бийск : ФГБОУ ВПО «АГАО», 2011. – 161 с.
3. Уемов А. И. Формальные аспекты систематизации научного знания и процедур его развития / А. И. Уемов // Системный анализ и научное знание. – Москва : Наука, 1978. – С. 95–141.
4. Повторева С. Взаємозв'язок теоретичного і практичного в контексті структурної методології / С. Повторева // Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. – 2013. – Вип. 646–647. – С. 29–35.
5. Дьяченко И. Н. Филоменологичность – ключевое понятие философского направления «филоменология» / И. Н. Дьяченко. – Ханты-Мансийск: Информ.-изд. центр, 2011. – 41 с.
6. Д'яченко І. М. Історія і медицина України (з найдавніших часів до кінця XIX ст.): в 2-х частинах. Ч. I: структурований курс лекцій для студентів медичних спеціальностей навчальних закладів освіти / І. М. Д'яченко. – Ж. : 2015. – 431 с.

References:

1. Gaydenko V., Predborska I. (2005) Vidchuzhennya znannya yak problema filofosiyi osviti: teoriyi, praktiki, paradoksi, politiki ta perspektivi [Alienation of knowledge as a problem of the philosophy of education: theory, practice, paradoxes, politics and perspectives] // Filosofiya osviti. № 1. S. 159–166. [in Ukrainian]
2. Syichev I. A. (2011) Formirovaniye sistemnogo myshleniya v obuchenii sredstvami informatsionno-kommunikatsionnykh tehnologiy [Formation of system thinking in learning by means of information and communication technologies]. Biysk: FGBOU VPO «AGAO». 161 s. [in Russia]
3. Uemov A. I. (1978) Formalnyye aspekty sistematizatsii nauchnogo znaniya i protsedur ego razvitiya [Formal aspects of systematization of scientific knowledge and procedures for its development] // Sistemnyiy analiz i nauchnoe znanie. Moscow : Nauka. S. 95–141. [in Russia]
4. Povtoreva S. (2013) Vzaemozvyazok teoretichnogo i praktichnogo v konteksti strukturnoyi metodologiyi [Interrelation of theoretical and practical in the context of structural methodology] // Naukoviy visnik Chernivetskogo universitetu. Filosofiya. Vip. 646–647. S. 29–35. [in Ukrainian]
5. Dyachenko I. N. (2011) Filomenologichnost – klyuchevoe ponyatie filosofskogo napravleniya «filomenologiya» [Philomenology – the key concept of the philosophical direction «Philomenology»]. Hantyi-Mansiysk: Informatsionno-izdatelskiy tsentr. 41 s. [in Russia]
6. D'yachenko I. M. (2015) Istoriya i meditsina Ukrayini (z naydavnishih chasiv do kintsya XIX st.): v 2-h chastinah. Ch. I: strukturovaniy kurs lektsiy dlya studentiv medichnih spetsialnostey navchalnih zakladiv osviti [History and medicine of Ukraine (from ancient times to the end of the XIX century.): In 2 parts. Ch. I: structured course for lectures for medical students of educational institutions]. Zh. 431 s. [in Ukrainian]

Дьяченко И. Н. Системное мышление и структурный метод – пути преодоления отчуждения знаний в процессе преподавания курса и создания учебника «История и медицина Украины»

Обосновывается необходимость формирования и развития системного мышления для преодоления отчуждения субъектов учебно-воспитательного процесса друг от друга и от результатов их деятельности. Системное мышление рассматривается как особый способ исследовательской процедуры, своеобразное движение мысли человека, объединяющее в определенной последовательности и соотношении разные типы мышления. Филоменологичность (любовь к жизни) определяется в качестве системного принципа, фиксированного отношения, реализующегося в свойствах объектов. Системообразующий принцип позволяет искать и находить элементы (исторические субъекты, объекты), в которых он реализуется, устанавливать связи между элементами в определенном отношении, определять свойства, понимать мотивы деятельности/функционирования элементов, оценивать результаты, прогнозировать последствия их действий. Формулируются основные критерии системного мышления. Эффективным методом формирования системного мышления признается системно-структурный метод, сущность которого концентрируется в контексте понятийной системы «вещь – свойство – отношение». Основу системно-структурного метода образуют выявленные структуры, как совокупности отношений, инвариантные при определенных преобразованиях. Определение общих структурных закономерностей определенного множества объектов достигается не за счет отбрасывания различий этих объектов, а путем выведения отличий как конкретных вариантов общего системообразующего принципа (филоменологического/любовь к жизни).

Ключевые слова: человек, учебно-воспитательный процесс, отчуждение, системное мышление, системообразующий принцип, филоменологичность, структурный метод, структура, структурно-логическая схема.

Dyachenko I. M. Systemic mentality and structural method – ways of extending knowledge in the process of teaching a course and establishing a substrate «History and medicine of Ukraine»

The necessity of formation and development of system mentality for overcoming the alienation of subjects of the educational process from each other and the results of their activity is substantiated. System mentality is considered as a special method of research procedure, a kind of movement of human thought, combining different types of thinking in a certain sequence and ratio. Philomenogy (human love to life) is defined as a systemic principle, a fixed relation, realized in the properties of the object. The system-forming principle allows you to search for elements (historical subjects, objects) in which it is realized, to establish links between elements (participants in the historical process) in a certain respect, to determine properties, to understand the motives of the activity / function of the elements, to evaluate the results, to predict consequences of their actions. The basic criteria of system thinking are formulated. The most effective method of forming system thinking is the structural method, the essence of which is concentrated in the context of the conceptual system “thing - property-relation”. The basis of the structural method forms the discovery of a structure, as a set of relations invariant under certain transformations. The identification of unified structural patterns of a certain set of objects is achieved not by rejecting the differences between these objects, but by distinguishing the differences as specific variants of a single system-forming principle (philomenological / love for life).

Key words: *person, educational process, alienation, system mentality, system, system-forming principle, philomenology, structural method, structure, structural and logical scheme.*